

مرغ اسیر

فلکناز آریایی

- * مرغ اسیر: بررسی احوال و ترجمه اشعار ابوبکر شبلی.
- * تحقیق و ترجمه: دکتر فرشته آهنگری.
- * چاپ اول، تهران: کلک سیمین، ۱۳۸۸.

و استقصای فراوان محقق در جمع‌آوری اطلاعات دارد. مرزبندی دقیق میان اطلاعات اصلی و اطلاعات فرعی، که غالباً در آثار تحقیقی بدان توجه نمی‌شود، در این کتاب به‌خوبی مشهود است. آنچه در فصول کتاب ذکر شده، اطلاعات اصلی به‌دور از نقل‌قول‌ها و داستان‌ها و ذکر اختلاف منابع و اقوال گوناگون است، که از این حیث، سرمشقی برای پژوهشگران جوان می‌تواند باشد.

از جمله منقولات عرفا، اشعار منسوب به آنهاست که پراکنده در متون به جای مانده و چون اغلب آن اشعار به زبان عربی است و شعر در هر زبانی صعوبت معنایی و قواعد فرازبانی خویش را دارد، بسیاری از دوستداران موضوعات عرفانی از درک معانی آن اشعار همواره بی‌نصیب مانده‌اند و این نکته‌ای است که از ذهن محقق کتاب به‌دور نمانده است. برگردان سلیس اشعار عربی شبلی، از دیگر ویژگی‌های این اثر محققانه است که خود دریچه‌ای از شناخت آراء و احوال شبلی به روی خواننده می‌گشاید.

بخش پایانی کتاب به معرفی معاصران شبلی اختصاص دارد، که در پی نوشت‌های آن فصل، از هر یک وصفی به اختصار آمده است تا خوانندگان آنی که جویای اسم و رسم آنانند، اندک آشنایی‌ای حاصل نمایند. آنچه در جنب مزایای این اثر تحقیقی، نادیدنی است، ولی بایستی مذکور افتد، ترجمه نشدن بعضی از اقوال عربی در پی نوشت‌های فصول است، که اگرچه بسیار ساده‌اند، پسندیده‌تر بود با ترجمه همراه می‌شدند تا مزید فایده افتند. اگرچه شیوه تحقیق و نحوه بیان مطالب کتاب می‌رساند که مجموعه حاضر برای عموم مردم فراهم نگشته، بلکه متنی است مستند برای پژوهشگران و آشنایان با عرفان اسلامی که از اقل دانش عربی برخوردارند، ولی ذکر این نکته برای کامل‌تر شدن این اثر ارزشمند که باب تجدید چاپ به روی آن باز است، خالی از فایده نیست. در پایان، بایستی از چاپ پیراسته کتاب نیز سخن گفت، که با توجه به عبارات کثیر عربی و اسامی بسیار، اغلاط چاپی بدان راه نیافته است، و این حکایت از دقت در بازخوانی متن‌های حروف‌چینی‌شده در فرآیند چاپ کتاب دارد.

کتاب مرغ اسیر، که ظاهراً نامش مأخوذ از سخن شبلی است و در ابتدای کتاب درج شده است، مجموعه‌ای است تحقیقی درباره عارف نامی و مبلغ اندیشه‌های حلاج، یعنی ابوبکر شبلی، که در جمع‌آوری اطلاعات آن به منابع اصیل عرفانی استناد شده است. این کتاب را چون دیگر کتاب محقق و مترجم محترم - نظریه جوهر فرد از دیدگاه مسلمین - می‌توان یکی از آغازین گام‌های پژوهشگران ایرانی در راه شناساندن اندیشه‌های عارفان و اندیشمندان اسلامی و تحقیق در باب موضوعات بکر فرهنگ ایرانی - اسلامی به شمار آورد که اغلب درباره‌شان پراکنده شنیده‌ایم و خوانده‌ایم و کمتر به گونه تحقیقی و به دور از افسانه‌ها و اغراق‌ها از آنان دانسته‌ایم؛ و این همان نکته مهمی است که محقق در مقدمه کتاب بدان اشاره نموده است و جای آن دارد تا پژوهشگران ما به جای پرداختن به موضوعات مکرر، به پر کردن خلأهای تحقیقاتی در حوزه فرهنگ ایرانی و اسلامی توجه ویژه بنمایند. آنچه به ارزشمندی کتاب مرغ اسیر افزوده است، عنایت محقق در نگاهداشت قلم از قضاوت‌ها و القای برداشت‌های شخصی خویش در معرفی شبلی است، با این هدف که چهره وی را آن‌گونه که هست، بنمایاند، نه آن‌چنان که خود می‌خواهد و دوست می‌دارد. در لابه‌لای اطلاعات عرضه شده اگر داور‌ای درباره شبلی صورت گرفته، به قول مفسران، به شیوه متن به متن است؛ یعنی با مقابل نهادن سخنان شبلی با یکدیگر، حال عرفانی او نقد شده است؛ چنان که در صفحه ۳۶ کتاب، به گاه عرضه عقاید شبلی این‌گونه می‌یابیم؛ و البته آنان که دستی در تحقیق و نقد و بررسی دارند، نیک می‌دانند که حفظ قلم از ذکر آراء شخصی و صرفاً ارائه آنچه هست، کاری است بس دشوار که محقق و مترجم کتاب به نیکی از عهده آن به‌در آمده است؛ چنان که می‌توان گفت مطالب کتاب چنان پیراسته از آراء شخص محقق است که با مطالعه آن، چون دیدن یک فیلم مستند می‌توان به واقعیت دست یافت. از دیگر خصایص بارز کتاب، پی‌نوشت‌های دقیق و ارجاعات به منابع اصیل عرفانی است، که بر ارزش علمی و آکادمیک کتاب می‌افزاید. ارجاعاتی که گاهی به بیش از ده منبع می‌رسد، نشان از دقت